

SOFIA BLANCO SEQUEIROS

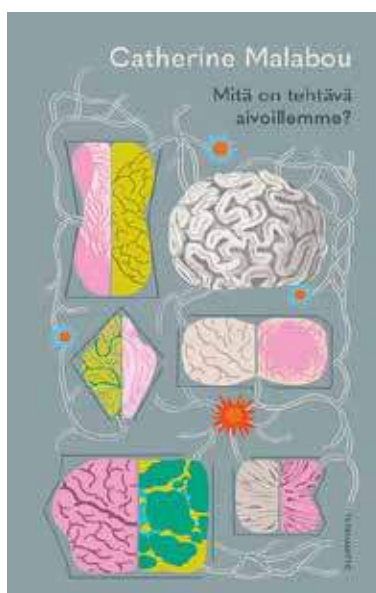
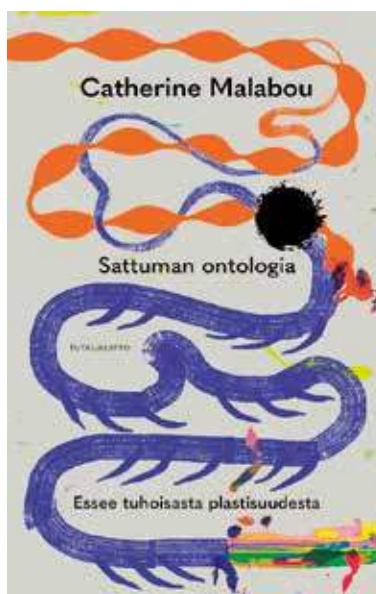
Joustava, mukautuva ja räjähtävä ihminen

Catherine Malabou, *Mitä on tehtävä aivoillemme?* (Que faire de notre cerveau? 2004/2011).
Suom. Eetu Viren. Tutkijaliitto, 2021. 120 s.

Catherine Malabou, *Sattuman ontologia* (Ontologie de l'accident, 2009).
Essee tuhoisasta plastisuudesta. Suom. Eetu Viren. Tutkijaliitto, 2021. 82 s.

Ranskalaisfilosofi Catherine Malaboun *Mitä on tehtävä aivoillemme?* ja *Sattuman ontologia*. *Essee tuhoisasta plastisuudesta* tarkastelevat neurotieteiden ja poliittisen filosofian kytköksiä. Keskeinen tutkimuskohde molemmissa teoksissa on plastisuus, eritoten sen ilmeneminen aivoissa. Plastisuus yhdistää neurotieteet ihmisen poliittiseen olemassaoloon; käsitteen ja ilmiön kautta voidaan ymmärtää aivan erityisellä tavalla sekä aivoja että poliittista todellisuutta ja siten ihmisyyttä. Malaboun mukaan plastisuus ilmenee aivoissa omanlaisenaan, uniikkina vapautena. Teoksissa aivojen vapaus on avain ihmisen poliittiseen vapauteen.

Malaboun neurofilosofia sisältää niin poliittista filosofiaa kuin tieteenfilosofiaakin, ainakin kun tieteenfilosofia ymmärretään sanan laajassa merkityksessä tiedettä eri kulmista käsittelevänä filosofiana. Teoksissa on klassisten filosofisten tutkielmien piirteitä: Malabou ei keskity siihen, ovatko hänen argumenttinsa neurotieteestä loogisesti päteviä tai reflektoivatko ne tarkasti neurotieteen kehitystä. Sen sijaan hän rakentaa uudenlaista ajattelutapaa ja filosofista järjestelmää keskittyen siihen, kuinka neurotieteiden vapauden sekä poliittisen vapauden yhteyksiä voi ja kannattaa ajatella. Malabou ei siis tyydy yksittäisten neurotieteellisten mallien tutkiskeluun, vaan rakentaa uutta ymmärrystä ihmisestä biologisena ja kulttuurisena olentona. Analyttisten tieteenfilosofien kannattaa siis laittaa suurennuslasi piiloon näitä teoksia lukiessa.

Plastisuus: alistumista, luovaa räjähtelyä ja paljon muuta

Teoksen *Mitä on tehtävä aivoillemme?* keskeinen argumentti on, että aivojen potentiaalia inhimillisen vapauden lähteenä ei ole kunnolla ymmärretty siitä huolimatta, että neurotieteet ovat ottaneet huomioon kehitysaskeleita aivojen ymmärtämisessä biologisena organismina. Malabou korostaa, ettei biologiaa ja kulttuuria voi ”enää” pitää toisilleen vastakkaisina ymmärrystapoina ihmisyyteen, vaan ne kuuluvat peruuttamattomasti yhteen. Ihminen on kulttuurinen ja biologinen olento, eivätkä nämä poissulje toisiaan. Avain tämän ymmärtämiseen piilee plastisuudessa.

Yleisesti ottaen plastisuus tarkoittaa neurotieteissä aivojen muotoutuvuutta ja sopeutuvuutta muualla kehossa sekä ihmisen ympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Aivojen kehitys on riippuvaista tästä elimen kyvystä itse muuttaa itseään luomalla ja uusintamalla neuronaalisia kytkentöjään. Malabou rakentaa analogian, jossa plastisuus sekä aivoissa että poliittis-kulttuurisissa järjestelmissä merkitsee yhtäältä kapitalismin mukana levinnyttä diffuusua, joustavuutta vaativaa ja näennäistä hierarkiattomuutta vaalivaa vallankäyttöä. Samalla plastisuus merkitsee aivojen ja ihmisen kykyä antaa itselleen uusi muoto räjäyttämällä vanha sen tieltä.

Malaboun mukaan uusi neurotieteellinen tutkimus osoittaa, ettei aivojen kyky luoda muotoaan riipu yhtä deterministisistä periaatteista kuin on aiemmin ajateltu.

Plastisuutta ei pidä ymmärtää joustavuutena, alistumisena kapitalismille ja sen alituisille vaatimuksille mukautuvuudesta. Oikein ymmärrettynä plastisuus merkitsee oma toimista ja omaehtoista muodon antamista uudenglaiselle poliittiselle todellisuudelle, kapinointia kapitalismia vastaan. Ristiriita alistamisen ja räjäyttelyn, sopeutumisen ja muovaavuuden välillä motivoi molempia teoksia: ”Näyttää mahdolltomalta saada selville, onko plastisuus uuden kapitalismin subjektiivinen käänös vai merkki sen ristiriitaisuudesta”, Malabou kirjoittaa. Hän kysyy: ”Muodostaako se globaalistuneen talouden uuden fetissin – ei enää ajattelevia subjekteja vaan tottelevaisia aivoja – vai määritteleekö se päinvastoin samanaikaisen muotoilemis- ja räjähdysvoimansa ansiosta ennennäkemättömän vastarinnan mahdollisuuden?” (14)

Toinen teos, *Sattuman ontologia. Essee tuhoisasta plastisuudesta* tutkii plastisuuden kykyä tuhoon. Teos on ensimmäistä virtaviivaisempi ja paremmin kiinni yhdessä tutkimuskysymyksessä. Malabou käyttää filosofiaa ja kaunokirjallisuutta kysyäkseen, millä tavalla ihmiselämään kuuluva satunnaisuus ja muutos, aina onnettomuuksista sairastumiseen ja vanhenemiseen, liittyy aivojen plastisuuteen. Teoksen alussa Malabou huomauttaa, että plastisuudesta puhutaan usein vain positiivisin sävyin, aivoja rakentavana voimana. ”Kukaan ei spontaanisti tule ajatelleeksi tuhon plastista taidetta. Kuitenkin myös sellainen on olemassa. Hajalle lyöty naama on yhä kasvot, tynkä on yhä muoto, traumatisoitu psyke on yhä psyke.” (9) Juuri tätä tuhon plastista taidetta ja sitä tutkivaa filosofiaa Malabou teoksessaan kehittää.

Tiede ja neuronaalinen vapaus

Malaboulle neuronaalinen vapaus mahdollistaa poliittisen vapauden, ihmisen mahdollisuuden ottaa ohjat omiin käsiinsä ja etsiä uudenlaista poliittista olemista. Filosofin perus-

telee väitteensä neurotieteellisillä artikkeleilla ja tutkimustuloksilla, joista löytää ja johtaa erilaisia poliittisia ja filosofisia periaatteita. Näin ymmärrettynä Malaboun projekti rakentuu tieteen, ontologian ja metafysiikan yhdistämiselle.

Omaa tutkimustaustaan vasten tämä on hyvin haastava lähtökohta. Tieteen tutkimustulokset eivät periaatteessa oikeuta päätelmiä inhimillisen todellisuuden ontologiasta tai metafysiikasta ilman mittavia taustaoletuksia, jotka taas vaativat oman oikeutuksensa. Mikäli filosofisen argumentaation oikeutusta arvioidaan analyyttisen puristisesti, ei neurotieteen tutkimustuloksista voida suoraan johtaa plastisuuden, joustavuuden tai vapauden metafysiikkaa. Tässä mielessä Malaboulla on suuria hankaluuksia oikeuttaa väitteitään plastisuudesta, puhumattakaan argumenteista, jotka käsittelevät tieteen ja politiikan, biologian ja kulttuurin yhteyksiä ja niiden kytköksiä plastisuuteen. Analyttinen tieteenfilosofi, joka unohti laittaa villasukat jalkaan ja diffuuserin tuhisemaan, joutuu teoksen aikana koville.

Puristiset vaatimukset argumenttien oikeudesta eivät kuitenkaan näyttäyty erityisen mielekkäinä tapoina arvioida Malaboun teoksia. Malabou on tietoinen argumentatiivisista riskeistä, joita hän ottaa. Hänen päämääränään on saada lukija ajattelemaan neuronaalista subjektia, erilaisten hallinnan mekanismien alaista, biologisissa ja kulttuurisissa järjestelmissä elävää ihmistä. Hän haluaa kasvattaa *aivotietoisuutta*, uudenlaista ymmärrystä ihmisestä ja hänen biologisesta pohjastaan. Vaikka neurofilosofinen projekti käyttää materiaaliana neurotieteiden tutkimustuloksia, esittää se myös kritiikkiä tiedettä kohtaan. Malabou muun muassa arvostelee tieteen alistuneisuutta kapitalismin levittämälle joustavuusdiskurssille. Kritiikin ei ole tarkoitus tehdä tieteestä parempaa, vaan muuttaa tieteellisen ajattelun perustuksia. Tällöin väitteiden on irtauduttava tieteestä ja siirryttävä metafysiikkaan, jotta kritiikki todella puree.

Teoksen tapa käsitellä tiedettä

herättää muitakin kysymyksiä. *Mitä on tehtävä aivoillemme?* julkaistiin alun perin vuonna 2004 ja hieman korjattu laitos vuonna 2011. Suomen perustuu jälkimmäiseen versioon. Neurotieteet ovat tästä toki kehittyneet. Kehitys ei mitätöi teosten filosofiaa saavutuksia, mutta asettaa neurotieteitä ja aivotietoisuutta käsittelevät argumentit uuteen valoon. Lukija joutuu pohtimaan, missä määrin filosofian kyky käsitellä tieteenalaa ja sen yksityiskohtia on tieteenalojen kehityksen aikana muuttunut.

Toisaalta Malaboun teosten keskeisimmät argumentit ovat jossain määrin neurotieteiden kehityksestä riippumattomia. Hän toteaa, että inhimillisen olemisen biologinen pohja ymmärretään yhä väärin, vastakohtana ihmisen kulttuuriselle olemassaololle. Samalla Malabou korostaa, ettei neuronaalista vapautta ole otettu tosissaan, ja että juuri näin pitäisi tehdä, jotta plastisuus saati biologian ja kulttuurin yhteydet voidaan todella ymmärtää. Neurotieteiden kehitys ei näitä keskusteluja ole liiemmin kehittänyt, mikä taas vahvistaa Malaboun teesejä ja tiedekritiikkiä.

Eetu Virenin suomennostyo on tuttuun tapaan erinomaista. Kerran aivokuvantamiseen liittyvä käsite ”vaste” on suomennettu ”vastineeksi”; välillä ranskan kielioppi, tai kenties Malaboun koukeroinen tapa kirjoittaa, tuntuu kuultavan suomen alta. Nämä ovat kuitenkin pieniä seikkoja suhteessa siihen, kuinka onnistunut suomennos on.

Kaiken kaikkiaan Malaboun teokset ovat innostavaa luettavaa. Kummankin teoksen vahvuus piilee vakavuudessa, jolla Malabou käsittelee teesejään neuronalisesta ja kulttuuris-poliittisesta plastisuudesta sekä vapaudesta. Filosofin kartoittaa järjestelmällisesti plastisuuden eri merkityksiä ja rakentaa ymmärrystä maailmasta, joka on aiempaa vapaampi ja omaehtoisempi. Teokset tekevät sen, minkä filosofia parhaimmillaan: ne pakottavat lukijan päättämään irti totutuista ajattelutavoista ja kohtaamaan uudenlaisen ymmärryksen omasta todellisuudestaan.